

Которски ковачи XIV вијека

Которски писани споменици поворе да су у Котору у XIV вијеку цвјетали многи занати, у првом реду златарски и ковачки. Од списка из XIV вијека сачувано је свега осамнаест година, 1326—37 и 1395—1400. То су судско-нотарски списи (у три књиге). Према томе, овдје ће бити ријечи о ковачима из та два кратка периода — о савременицима Велбужда, Марице и Косова. Пошто је ријеч о нашим најстаријим мајсторима, ми ћемо, поред важнијих података, изнијети и све појединости које доприносе бољем освјетљавању њиховог живота и рада, бољем познавању њиховог стољећа, тако оскудног историским изворима.

I. У првом периоду (1326—37) помињу се 2 мачара и 11 ковача. Њихов број није потпун, јер у судско-нотарске књиге уносили су се само они случајеви који су долазили пред суд. Неоспорно, у тих дванаест година радило је у Котору више ковача. За град који тада није могао имати ни 3.000 становника, и тај сачувани број имена ковачких мајстора завидан је.

1) *Амадеј мачар*. Мачарски занат у Котору развили су, по свој прилици, грчки мајстори ранијих вјекова, или Италијани ученици Грка. Први мајстор-мачар у Котору за којег дознајемо био је Амадеј, вјероватно Италијан. Почетком 1333 године помиње се као покојни. Остао је дужан Трифуну Бући, познатом дипломати краља Милутина и Стевана Дечанског, 230 перпера, које је, на основу нотарске исправе (*super Amadeum spatarium*), тражио 12 фебруара 1333 пуномоћник Трифуна Буће, Иван Базилијев, од Амадејева сина Петра. Сјутрадан, Иван је издао признаницу да је подмирен од Петра у свему што је дуговао његов отац (I—2, 63).

2) *Петар Амадејев мачар*. Петар је наслиједио свога оца у мачарском занату. Фебруара 1333 Петар покојног Амадеја мачара продао је Трифуну Бући своју кућу у Котору за 375 перпера. Судећи по вриједности, то је била палата у своје вријеме. Децембра исте године помиње се виноград са вртом и тршћем који је купио мачар Петар од Трифуна Гусе (I—2, 65, 109). Митиша из Ластве, „човјек“ (кмет) поменутог Ивана Базилијева, дао је априла 1335 код Петра мачара (*cum Petro spadagio*) свога сина Милатика да му служи 12 година у мачарском занату, „вјерно и без пријеваре“. Петар је био дужан да га храни, одијева и на

крају уговореног рока службе да му да главни алат свога заната (1—2, 175). Почетком априла 1336 Петар Амадеја мачара дао је Михаилу Грињи на обрађивање дио своје земље у Грбљу, који се налазио у ждријебу самог Михаила, за 20 година, с приходом од 20 шестина жита. Истог дана Петар мачар обавезао се да исплати Михаилу 20 перпера током 20 година (1—2, 368).

На основу ових података ми с правом можемо претпостављати да су Амадеј и Петар ковали мачеве за Србију. У то нас увјеравају њихове пословне везе са Трифуном Бућом, који је одржавао живе трговачке везе са Србијом и Зетом, често се бавио тамо и био закупник великих количина олова, бакра, сребра и злата из тамошњих рудокопа. Нема сумње, они су правили мачеве за рачун Трифуна, који је те мачеве продавао или давао у размјену. Мачари су обично узимали новац унапријед и тако се задуживали на рачун нових испорука мачева. Отуда онолики дуг мачара Амадеја Трифуну Бући. У циљу одржавања и развијања пословних веза са Трифуном, Петар Амадејев му је и продао своју кућу. Зећани су могли куповати мачеве у Котору непосредно, или преко которских трговаца који су за чоху, оружје и друге израђевине добијали разне сировине у Зети. Везе са Брском биле су нарочито живе. Тамо је већ постојала которска колонија. Неки Которани имали су тамо и своја имања, изгледа и закупљена окна рудника. Велике количине олова и сребра (с примјесом злата) преносиле су се из Брскова у Котор.

Познато је да су Которани учествовали у бици на Велбужду (1330). Неоспорно, извјесни учесници битке носили су мачеве мајстора Амадеја, његова сина Петра и других которских ковача.

3) *Радоста Мишков из Љуте*. Међу ковачима видно мјесто заузима Радоста Мишков из Љуте или Доњег Ораховца (*Radosta faber, filius quondam Misco de Daranto*). Крајем октобра 1326 он је мајстору Браноју, клесару, дао за жену своју кћер Марију, о чему су склопили брачни уговор. Радоста је дао кћери у мираз: виноград и земљу у Могоришцу (Столив — Вериге), између винограда ковача Драгоја, винограда цркве св. Михаила у Котору, земље Јунија Добрекова и брда. То имање било је процијењено на 200 перпера, које је Браноје имао вратити у случају повратка мираза. Поред тога, Радоста је дао кћери: 12 асагија злата (око 60 гр), гварнакију и свилену тунуку. Исте године виноград мајстора Радосте у Могоришцу помиње се приликом удаје кћери поменутог Јунија Добрекова (I, 35, 41). Код мајстора Радосте ступио је јула 1327 на изучавање заната Никола Станков из Ступице (Стубице), с обавезом да му у свим пословима заната служи три и по године. Мајстор га је имао хранити и одијевати пристojно, а на крају дати му главни ковачки алат и мијех (*et omne capud feramentorum dicte artis fabrie et manticam . . . I, 90*).

4) *Никола Станков из Спича*. Послије шест година, јула 1333 ученик мајстора Радосте Мишкова оженио се ћерком Радо-

сте Грданова, Ружом. Из уговора који је Радоста склопио са Николом (cum Nicola fabro, filio Stanci de Spico) види се да је Радоста дао кћери у мираз: виноград у Костањици, пола куће код цркве св. Михаила и чоху у вриједности 22 перпера (I—2, 91). — Код мајстора Николе (cum magistro Nicola, ferrario) ступио је фебруара 1337 на изучавање заната за 7 година Ђон Матијев из Бара (Jon Mathie de Antibaro), да га мајстор храни и пристојно одијева, да га научи свом занату и да му да главни алат (I—2, 334).

5) *Михоје ковач* оженио се 1326 рођаком поменутог Браноја клесара, Васком, којој је Браноје дао у мираз 19 перпера (I, 52).

6) *Младен ковач* помиње се 1326 као отац ковача Трифуна. Изгледа, он је тада још био у животу, јер се не уводи као покојни, што нотар неизоставно чини.

7) *Трифун Младенов* изучио је занат свога оца (Triphon faber, filius Mladeni fabri). Септембра 1326 позајмио је од Марина Мексе, који се често јавља као редовни годишњи судија, цио ковачки алат: наковањ (encusenam de ferro), тежак 165 фунти, четири чекића (malleos) тежине 20 фунти, троја клијешта (tennalias) тежине 10 фунти и два мијеха (duas folias manticozum). Трифун је овај алат имао вратити у свако доба на захтјев Марина, обавезно на крају године ако му дотада не плати 15 перпера (I, 21).

8) *Милен ковач* помиње се такође у најстаријим сачуваним списима. Управитељ цркве св. Луке унајмио је августа 1326 за 20 година неко црквено земљиште: Милену ковачу, Петру Добрекову, Грду Богданову и Богоју Мазалу са његовом ћерком Домом, за 18 гроша годишње, које ће плаћати о Лучину дне. Истога дана Грде Богданов, рибар, и његова жена Доме, кћи Богоја Мазала, потписали су пред судом изјаву да кућа на земљишту цркве св. Луке, између куће Милена ковача и куће Петра Добрекова, припада њима обома, попола (I, 12).

9) *Драгоје ковач* био је, видјели смо, посједник винограда у Могоришту, поред винограда Радосте ковача. Октобра 1327 Грубе Муси издао је признаницу да је подмирен од Драгоја ковача по сваком дотадашњем пословању (I, 100).

10) *Михаило ковач* опуномоћио је 1327 своју жену Добру да може продати, заложити или на који било начин отуђити све што хоће од њихове имовине у Бару (I, 115).

11) *Влахо ковач* (Blasius ferrarius) помиње се августа 1332 као покојни. Његова удовица, Гојислава, дуговала је Ани Павла Добренова неки новац, и како није имала да плати, Ана је, по судској пресуди, ушла у посјед њене куће код цркве св. Марије Магдалене, с правом да кућу може продати након три мјесеца ако јој Гојислава не подмири дуг (I, 267).

12) *Богоје ковач*. Свештеник Базилије Занеко дао је септембра 1333 године мајстору Богоју ковачу земљиште које је раније држао Никола Василија Грка (Nicola filius Basilii greci) да га држи двадесет година (I—2, 99). По свој прилици овдје је ријеч

о сликару Николи Грку, који је радио у Котору и који се у то вријеме помиње као покојни.

13) *Андрија ковач* унајмио је 1334 године од Петра Катене, которског властелина, наковањ за 10 гроша годишње, с обавезом да му га врати. Андријина жена, Ружа, такође је учествовала у склапању уговора (I—2, 120).

II. У другом периоду (1395—1400) помињу се 2 мачара, 10 ковача и 1 оклопар. То су савременици битке на Косову, за чије су учеснике радили оружје, а многи од њих и савременици битке на Марици — савременици Новака мачара, за којег смо утврдили да то мора бити Новак ковач из народних пјесамa. Ни број ових ковача није потпун, јер сачувани списи из ових шест година немају сва њихова имена.

1) *Новак мачар* стајао је на челу которских мајстора. Он је најугледнији и најпознатији од свих. О њему и његовом сину Марку мачару, објавићемо опширнију студију на другом мјесту.

2) *Братуј мачар* имао је надимак „Капелето“. Био је пријатељ Новака мачара, с којим је, изгледа, био у неком сродству. Миразна имовина његове жене, Будне, сестре Будоја и Радослава Слијеповића, удове Николе Ваклеше, била је прешла у власништво мачара Братуја (пошто Будна није имала дјеце у првом браку), а послје њене смрти, по прописима Которског статута, враћена је Будниној браћи, што значи да Будна није имала дјеце ни у другом браку, или ако их је имала ниједно је није надживјело. Будна је четврти дио своје непокретне миразне имовине, винограда и земље, процијењене на 107 перпера, завјештала свештенику Павлу, сину Новака мачара. Новак је, јула 1396, примио за сина 26 перпера и 9 гроша. Он је јамчио за Братуја да ће остатак од 80 перпера и 3 гроша исплатити Будниној браћи (ego Novachus spadarius civis et habitator Catari constituo me plesium fideiussorem... pro Brathui spadario dicto Capelleto). У прољеће 1397 Буднина браћа била су подмирена од Братуја (II, 335, 414, 415, 422). Да није било Буднине миразне имовине, која се морала вратити њеном роду, о мачару Братују не бисмо знали да је постојао, као што не знамо ни за многе которске мајсторе, савременике Братуја и Новака мачара, јер се њихова мајсторска пословања нијесу уносила у судско-нотарске књиге.

3) *Дапко Кодановић* помиње се јула 1396. Старатељи имовине манастира св. Николе (задужбине протовестијара Николе Буће), Дамјан Болица, Михаило Бућа и Иван Петра Николина Бућа, унајмили су Дапку Кодановићу, ковачу, грађанину и становнику Котора, кућу у близини колегијалне цркве св. Марије. Почетком 1397 кројач Милгост дао му је у залог виноград на Кулином Брду (II, 330, 386). Године 1419 помиње се као покојни. Његова удова Прибица и његови синови Добрушко и Остоја, обојица ковачи, споразумјели су се на Тргу св. Трифуна пред судом: да Иван Трифунов Бућа, тадашњи судија, и Ненко Кодановић

буду арбитри у свим њиховим споровима око имовине покојног Дапка (III, 295). Из опоруже његовог сина Остоје, који је умро 1431, види се да је Дапкова породица била богата (V, 431).

4) *Стојко Толановић* помиње се октобра 1396, кад је са Радичем и Новаком Радиновићима подмирио Јакова Трифунова Пасквали. Новембра 1397 ковач Стојко купио је за 36 перпера которских наковањ од Марина Бизанти (II, 363, 482).

5) *Радман Томашевић* помиње се такође октобра 1396. Жена Бива опанчара, Добре, даровала је Радману ковачу, сину Томашеву, и његовом брату Радину (Radmano fabro, filio Tomassii, et suo fratri Radino) све своје имање, винограде и земљу, чији су помеђаши златар Бокчин и Дамјан Болица (II, 361). Марта 1398 ковач Радман је примио на име мираза своје жене Ратке, кћери Драже Бесана, 50 перпера которских за оправку куће која се налазила у близини куће покојног нотара Филипа (II, 514). Послије два мјесеца, Радман, његова жена и његов брат Радин извршили су диобу имовине, од које се помиње дрвена кућа код цркве св. Мартина (данас св. Ана) и земља дарована им од Добре опанчарева („de orpanzar. .“ II, 538).

6) *Радин Томашевић*, брат ковача Радмана, оженио се новембра 1398 Марушом Ложа Богојева Мармарут, из Котора, која је добила у мираз: дрвену кућу код цркве св. Јакова у Котору, 30 перпера у новцу, сребрне наруквице и гонелу у вриједности 18 гроша по лакту (II, 620). Децембра 1398 Гино Медојевић из Лопата ступио је за 5 година код Радина ковача (cum Radin Tomassovich, fabro de Catharo). У уговору је наглашено да му мајстор није обавезан дати ништа друго осим хране и одијела (II, 622), што значи да је био обавезан да га научи занату. Што Гино није добио алат по обичају, то је вјероватно зато што није служио више од 5 година. Биће то, по свој прилици, ковач Гино (Бон) који ради у Котору за вријеме Марка Новакова, мачара.

7) *Бого ковач*. У уговору Милдрага званог „Биндо“ и Радина, слуге сер Луке Драга, помиње се 1397 Богова кућа у Котору. Исте године помиње се и његов виноград на Кулином Брду, изнад винограда кројача Милгоста, који свој виноград даје у мираз кћери Станици. Ковач Бого био је магистар старе которске братовштине св. Крижа (II, 75, 421, 498).

8) *Братослав ковач* помиње се августа 1396, приликом продаје куће Раде удове Витомира, коју купује архиђакон Владислав Драго, а која се налази између куће ковача Братослава и куће архиђакона Владислава (II, 342).

9) *Мартин ковач* био је покојни 1398. Његова удовица, Доче, заложила је Милоју Палташићу за 25 перпера свој виноград на Кулином Брду (II, 511).

10) *Милош ковач* становао је 1399 на Крепису, у горњем дијелу града, и плаћао станарину 12 перпера годишње (II, 166).

11) *Петар ковач* помиње се као брат Адамов. Новембра 1398 Радо Просарић из Котора дао је свога четрнаестогодишњег сина Милина да учи занат код Петра ковача, да вјерно ради 8 година, а мајстор да га храни, одијева и на крају да му да: наковањ у вриједности 10 перпера, 2 чекића, велики и мали, и два мијеха (II, 602).

12) *Ђуро ковач* имао је виноград у Столиву, испод бријега Хумца (sub brego dicto Џмес), између винограда Ивана Петра Николина Буће, Јунија Ликина Болице и Которске бискупије, а испод костањице коју Иван Петров Бућа узима од Которске бискупије у закуп (II, 499). Мајстор Ђуро (Giuro) удао је своју кћер Мадну (Манду?) 1398 за Бјелана Медојевића из Бара, которског грађанина. Дао јој је у мираз: виноград у Столиву од 15 квадралола (1500 чокота), пограничан с виноградом Ивана Петра Николина Буће, Николе Јунија Болице и виноградом манастира св. Борђа у Заливу, 50 перпера готовине, гварнакију са украсом од везеног злата са „брамисом“ (cum bramis?), нову тунику извезену златом, двије тунике у вриједности 10 перпера, 4 пара наушница од сребра тежине 5 унчи мање једна асагија и токе од 4 унче тежине (II, 605).

13) *Богоје оклопар* (Vogloe cogararius) помиње се 1399, приликом повратка „таваје“ коју је код њега био заложити неки Трифун из Котора (II, 166). Његова удова, Станислава, оставила је 1436 године тестаменат, из којег сазнајемо да је Богоје сахрањен у гробници манастира св. Фрања на Гурдићу (задужбини Јелене Урошеве). Она је завјештала сребрни послужавник свештенику који ће служити грегоријанске службе за њену душу, а све своје покућство, двије трубње платна и све вунене и ланене тканине својој помоћници Радици (V, 719).

Оклопар Богоје свједочи да су се у Котору радили оклопи у доба Косовске битке, и да су их израђивали домаћи људи. У Дубровнику, међутим, у то вријеме и дуго послје тога оклопе су радили италијански мајстори.

Р. Ковијанић и И. Стјепчевић